

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Господарське право»

на тему:

„Правове становище кредитних установ”

Студентки 3 курсу ПР - 31 групи
Галузь знань 0304 «Право»
Напрямок підготовки 6.030401 «Правознавство»
Ліберної І.С.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____

_____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

_____

_____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Зміст

Вступ

РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЯ І ОЗНАКИ КРЕДИТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

1.1. Поняття правового статусу кредитних організацій

1.2. Поняття і визначення кредитних організацій

1.3. Види кредитних організацій

ГЛАВА 2. СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ, ВЛАСНІ КОШТИ ТА ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ КРЕДИТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

2.1. Статутний капітал кредитної організації

2.2. Ліквідація кредитної організації

2.3 Діяльність кредитних компаній на фінансовому ринку України

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩЕ КРЕДИТНИХ УСТАНОВ

Висновки

Список використаних джерел

ВСТУП

Тема є актуальною тому, що на державному рівні визнана особлива значимість кредитних інститутів, банківської системи для національної безпеки, економіки, суспільства і держави в цілому. Необхідність формування потужної банківської системи як надійної основи для розвитку національної економіки, вдосконалення банківської системи, забезпечення стійкості банківської сфери придбали стратегічно важливий характер.

Кредитні організації відіграють значну роль у розвитку банківської системи, яка є значимою для економіки країни, а її нормальна, повноцінна фінансово-господарська діяльність забезпечує поступальний розвиток підприємств реальної економіки і соціальний добробут населення.

Метою курсової роботи є дослідження поняття кредитної організації, специфіки правового положення кредитних організацій в Україні і в іноземних правопорядках.

Завданнями роботи є:

- Визначення поняття, ознак кредитних організацій;
- Вивчення видів кредитних організацій;
- Аналіз створення кредитної організації;
- Розгляд повноважень кредитної організації;

Предметом роботи є правові норми, а також теоретичний матеріал, присвячений поняттю кредитної організації, специфіки правового положення кредитних організацій в Україні і в іноземних правопорядках.

Методологічною основою для написання курсової роботи послужили такі методи наукового пізнання: аналіз і синтез, формально-логічний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, системний методи.

Курсова робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури

РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЯ І ОЗНАКИ КРЕДИТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

1.1. Поняття правового статусу кредитних організацій

Кредитна установа — фінансова установа, яка відповідно до закону має право за рахунок залучених коштів надавати їх у позичку юридичній або фізичній особі на визначений строк та під процент на власний ризик.

Правовий статус кредитних спілок визначений Законом України «Про кредитні спілки» від 20.12.01.

Кредитна спілка — це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.[1]

Діяльність кредитної спілки ґрунтується на принципах добровільності вступу та свободи виходу з кредитної спілки, рівноправності членів кредитної спілки, самоврядування, гласності.

Чисельність засновників (членів) кредитної спілки не може бути менше ніж 50 осіб, об'єднаних хоча б за однією з таких ознак: мають спільне місце роботи чи навчання або належать до однієї місцевості (включаючи районні та обласні), профспілкової, іншої громадської чи релігійної організації, або проживають в одному селі, селищі, місті, районі, області.

Членами кредитної спілки можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають на території України, мають повну цивільну дієздатність.[2]

Члени кредитної спілки мають право: брати участь в управлінні справами кредитної спілки, обирати та бути обраними до її органів управління; вносити пропозиції на розгляд органів управління кредитної спілки; одержувати від кредитної спілки кредити та користуватися іншими послугами, які надаються членам кредитної спілки відповідно до її статуту; одержувати інформацію про діяльність кредитної спілки, ознайомлюватися з річними балансами,

фінансовими звітами, протоколами засідань органів управління кредитної спілки та іншими документами щодо діяльності кредитної спілки; одержувати дохід на свій пайовий внесок; вийти з членів кредитної спілки.

Членство у кредитній спілці настає з дня сплати особою вступного та обов'язкового пайового внесків.[5]

Кредитна спілка має право: надавати кредити своїм членам на умовах їх платності, строковості та забезпеченості в готівковій та безготівковій формах; залучати на договірних умовах внески (вклади) своїх членів на депозитні рахунки як у готівковій, так і безготівковій формі; виступати поручителем виконання членом спілки зобов'язань перед третіми особами; розміщувати тимчасово вільні кошти на депозитних рахунках в установах банків; залучати на договірних умовах кредити банків, кредити об'єднаної кредитної спілки, кошти інших установ та організацій виключно для надання кредитів своїм членам; виступати членом платіжних систем; оплачувати за дорученням своїх членів вартість товарів, робіт і послуг у межах наданого йому кредиту; провадити благодійну діяльність за рахунок коштів спеціально створених для цього фондів.

Органами управління кредитної спілки є загальні збори членів кредитної спілки, спостережна рада, ревізійна комісія, кредитний комітет і правління.

Загальні збори членів кредитної спілки є її вищим органом управління, Загальні збори членів кредитної спілки можуть приймати рішення з будь-яких питань діяльності кредитної спілки.

Спостережна рада представляє інтереси членів кредитної спілки в період між загальними зборами. Вона підзвітна загальним зборам членів кредитної спілки і в межах своєї компетенції контролює і регулює діяльність правління та кредитного комітету.[1]

Правління кредитної спілки є виконавчим органом, який здійснює керівництво її поточною діяльністю. Правління складається з осіб, які перебувають у трудових відносинах із спілкою.

Спеціальним органом, відповідальним за організацію кредитної діяльності спілки, є кредитний комітет. До його компетенції належать: розгляд заяв членів

кредитної спілки про надання кредитів і прийняття рішень з цих питань; здійснення контролю за якістю кредитного портфеля; вирішення інших питань, пов'язаних з кредитною діяльністю.

Контроль за фінансово-господарською діяльністю кредитної спілки здійснює ревізійна комісія.[8]

1.2. Поняття і визначення кредитних організацій

Для успішної інвестиційної діяльності має бути створена фінансово-кредитна система держави (рис. 1.1).

Важливе значення для здійснення інвестиційної діяльності має розвиток страхування. Страхові компанії забезпечують інвесторам страховий захист від ризиків різного походження. Договір страхування є підставою для фінансового забезпечення інвестиційних проєктів, акціонування капіталу, одержання позичених і залучених коштів для інвестування.[3]

Особливістю вітчизняного страхового ринку є відсутність транснаціональних страхових компаній або їх філій. Українське законодавство не дає змоги їх створювати, що зумовлено захистом вітчизняної страхової системи від конкуренції з боку іноземних страхових компаній і використанням вільних коштів страховиків для інвестицій у власну економіку. Водночас іноземні страхові компанії активно проникають в Україну за перестраховальними схемами, одержуючи чималі прибутки.

Рис. 1.1. Фінансово-кредитна система держави[6]

В Україні інвестиційною діяльністю безпосередньо займаються такі банки;

- АТ "Український інноваційний ВА-банк" (м. Київ; рік заснування — 1991 р.). Статутний фонд — 20 млн грн;
- Український акціонерний комерційно-промисловий інвестиційний банк — ЗАТ "Промінвестбанк" (м. Київ; рік заснування — 1992 р.). Статутний фонд — 200 млн грн;
- Акціонерний комерційний банк "Київський інвестиційний банк" (ЗАТ) (рік заснування — 1993 р.). Статутний фонд — 14 млн грн;
- Акціонерний банк "Національні інвестиції" (м. Київ; рік заснування — 1993 р.). Статутний фонд — 15 млн грн;
- Акціонерний банк "Перший інвестиційний банк"(ЗАТ) (м. Київ; рік заснування — 1997 р.). Статутний фонд — 15,9 млн грн;
- Акціонерний комерційно-інноваційний банк "Укрсиббанк" (ВАТ; м. Київ — Харків; рік заснування — 1991р.). Статутний фонд — 90 млн грн;
- Акціонерний банк "Інвест-Банк — Україна" (ВАТ; м. Харків; рік заснування — 1993 р.). Статутний фонд — 21 млн грн (у минулому — це кредитно-інвестиційний банк).

Більше 120 банків України мають ліцензію № 11 — вкладання коштів у статутні фонди інших юридичних осіб, ліцензію № 26 — фінансування за дорученням власників коштів (130 банків).

Станом на 1 січня 2005 р. в Україні функціонувало 110 інвестиційних компаній та фондів; 76 взаємних фондів; 17 бізнес-інкубаторів. Харківщина посідає друге місце за кількістю інвестиційних компаній і фондів (відповідно 14 і 15).

Станом на 1 січня 2005 р. видано 90 ліцензій на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів.

Холдингові компанії, асоціації, корпорації та інші об'єднання здійснюють інвестиційну діяльність як в Україні, так і за її межами. Згідно із законодавством забезпечуються сприятливі правові засади щодо створення промислово-фінансових груп (ПФГ) — це об'єднання діяльності підприємств, організацій, банків, фінансово-кредитних установ у багатогалузеву господарську систему шляхом мобілізації ресурсів (концентрації та ефективного використання ресурсів) для формування раціональних технологічних і коопераційних зв'язків в умовах ринкової економіки, для підвищення експортного потенціалу і конкурентоспроможності продукції. До складу ПФГ можуть входити промислові та сільськогосподарські підприємства, банки, наукові та проектні установи, інші установи й організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку.[6]

Міждержавна промислово-фінансова група — транснаціональна ПФГ, яка створюється на основі міжнародного договору України, згода на обов'язковість якого надається Верховною Радою України.

Головне підприємство та учасники ПФГ укладають генеральну угоду про сумісну діяльність щодо виробництва кінцевої продукції, яка має бути затверджена постановою Кабінету Міністрів України. Генеральна угода включає назву ПФГ; визначення головного підприємства ПФГ; кандидатуру президента, його права та обов'язки, порядок звільнення з посади; перелік учасників ПФГ; перелік кінцевої продукції; строк дії угоди; інші умови,

передбачені законодавством, та ті, що визнають необхідними ініціатори створення ПФГ.

Кількість банків у складі ПФГ не обмежується. Кабінет Міністрів України бере до розгляду проекти створення ПФГ незалежно від розрахункового обсягу реалізації кінцевої продукції. Рішення про створення (реєстрацію) об'єднання та надання йому статусу ПФГ приймається Кабінетом Міністрів України й оформляється його постановою, а відмова у створенні (реєстрації) — протокольним рішенням: у тримісячний строк — у разі розгляду проекту за участю українських учасників ПФГ і головного підприємства; у шестимісячний строк — у разі розгляду проекту транснаціональної (міждержавної) ПФГ.

Про створення (реєстрацію) ПФГ повинні бути затверджені: генеральна угода про сумісну діяльність щодо виробництва кінцевої продукції; назва ПФГ; головне підприємство ПФГ; президент; вичерпний перелік учасників ПФГ і перелік найменувань кінцевої продукції; інші умови відповідно до повноважень Кабінету Міністрів України в межах чинного законодавства.[10]

У разі створення (реєстрації) транснаціональної ПФГ відповідно до міжнародного договору України про співробітництво, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою, вона набуває статусу міждержавної ПФГ. Створення (реєстрація) міждержавної ПФГ здійснюється у порядку, визначеному таким договором.

Найменування головного підприємства та учасників ПФГ повинно містити назву: відповідно "Головне підприємство промислово-фінансової групи (транснаціональної, міждержавної)" та "Учасник промислово-фінансової (транснаціональної, міждержавної) групи".[14]

Пільги з оподаткування надаються головному підприємству та учасникам міждержавної ПФГ у межах, визначених міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою.

Реорганізація ПФГ шляхом виключення (виходу) з неї головного підприємства або учасника ПФГ може здійснюватися Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, на який покладається контроль за дотриманням податкового законодавства.

У 2000 р. було затверджено Положення про кредитні спілки в Україні. Кредитна спілка — це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні, наданні фінансових послуг шляхом об'єднання грошових внесків.

Кредитна спілка (КС) є юридичною особою, має самостійний баланс, банківські рахунки, які відкриває і використовує відповідно до законодавства у самостійно обраних банківських установах, а також печатку, штамп і бланки зі своїм найменуванням, власну символіку. Кредитна спілка діє на основі самофінансування, несе відповідальність за наслідки своєї діяльності та виконання зобов'язань перед своїми членами, партнерами і державним бюджетом. КС створюється на підставі рішення установчих зборів, на яких присутні не менш 50 осіб, які відповідно до Положення можуть бути членами кредитної спілки та об'єднані хоча б за однією з таких ознак: спільне місце роботи або навчання, належність до однієї професійної спілки, іншої громадської або релігійної організації, проживання в одному селі, селищі, місті, що не має районного поділу, районі в місті. Членами КС можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, об'єднані хоча б за однією з вказаних ознак і досягли вісімнадцятирічного віку, з урахуванням передбачених обмежень. Членство у КС настає з дня сплати особою вступного та пайового внесків у порядку, передбаченому статутом кредитної спілки. Члени КС несуть відповідальність за зобов'язаннями спілки лише в межах їх пайових внесків.[2]

Вищим органом управління КС є загальні збори її членів. Загальні збори вважаються правомочними, якщо на них присутні не менше 50 % членів кредитної спілки, інше не передбачено статутом кредитної спілки. Правління КС є виконавчим органом, який здійснює управління поточною діяльністю кредитної спілки в період між загальними зборами її членів. Правління КС у складі не менше п'яти осіб обирається загальними зборами членів спілки. Членами правління не можуть бути особи, які перебувають у трудових відносинах з КС, за винятком виконавчого директора. Порядок обрання правління та строк його повноважень визначаються статутом КС. Правління

спілки очолює голова, який обирається в порядку, визначеному статутом. Правління спілки може призначати виконавчого директора для оперативного здійснення функцій управління спілкою з переданням йому повноважень.

Нерозподілений дохід, що залишається у розпорядженні КС за підсумками фінансового року, розподіляється за рішенням загальних зборів, у тому числі між членами спілки пропорційно до обсягу їх пайових внесків у вигляді відсотків. Кредитна спілка та її посадові особи зобов'язані зберігати таємницю щодо вкладів, внесків і фінансових операцій своїх членів.

Кредитна спілка подає Національному банку України статистичну звітність для складання грошово-кредитної статистики в обсягах, формах та у строки, встановлені НБУ. З метою координації своєї діяльності, надання взаємодопомоги та захисту спільних інтересів спілки мають право на добровільних засадах заснувати між собою об'єднання кредитних спілок.[18]

В Україні КС активно формувалися у 1992—1993 рр., і значно активізувався цей процес у 2004 р. Нині Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ) нараховує більше 80 кредитних спілок, об'єднує понад 70 тис. членів, чиї загальні активи перевищують 12 млн грн. Підсумовуючи результати діяльності цієї організації, слід зазначити, що з часу утворення надано більше ніж 32 тис. позик на суму 25 млн грн (в основному на розвиток підприємництва).

На сьогодні в Україні зареєстровано декілька сотень КС. Спілки виконують банківські функції фінансового посередника. Частка кредитів, наданих спілками, досягла 30 %, що становить 75 % їх загальних коштів. Проценти, отримані від кредитів, спілка спрямовує на формування фондів і нарахування процентів за внесками. Всі учасники спілки є одночасно і власниками, і клієнтами, а тому ризик неповернення кредиту значно менший, ніж у банку. Головна мета спілок — фінансовий та соціальний захист своїх членів у використанні особистих заощаджень для взаємного кредитування. Від банків спілка відрізняється тим, що фінансові ресурси є власністю необмеженої кількості осіб, тобто всіх членів, і контролюються ними.[9]

У США, наприклад, кредитні спілки об'єднують приблизно 70 млн громадян. Забезпечені страхові гарантії — повернення кожному клієнтові до 100 тис. дол. США внесків у разі банкрутства спілки. Не без підстав емігранти-українці стверджують, що вони вижили завдяки спілкам. Перший кооператив такого профілю "Нова громада", створений 60 років тому в м. Сактауні (Канада) вихідцями з України, дуже швидко знайшов послідовників у всій країні. Нині кредитні спілки Канади та США мають в активі до 3 млрд. дол. Завдяки спілкам люди живуть заможнo, мають високі можливості щодо діяльності та розширення виробництва.[17]

Діяльність кількох кредитних спілок Івано-Франківщині свідчить про те, що попри економічну кризу та деструктивну дію фінансових пірамід вони все-таки вистояли, впевнено тримаються "на плаву" і є надійною опорою для малого і середнього бізнесу та фермерства. За шість років діяльності надано 1200 позик на суму 1,3 млн грн і, що важливо, під низькі відсотки (3—4 % місячних). Кредитні спілки вигідні й державі, бо допомагають поліпшувати сферу споживання для своїх членів, розширювати виробництво, сприяють появі нових робочих місць, а отже, і наповненню бюджету. Лише впродовж двох років одна така спілка "Самопоміч" відрахувала до бюджетів усіх рівнів майже 100 тис. грн. Тільки за один рік спілка поповнилася 90 новими членами.

За розпорядженням керівництва Івано-Франківської облдержадміністрації підвідомчі управління зобов'язані надавати технічну та фінансову допомогу районним кредитним спілкам. В області працює більше ніж 30 кредитних спілок, і той факт, що лише за один рік кількість безробітних в області знизилась з 7,5 до 6,1 %, певно, є заслугою кредитних спілок.[4]

1.3. Види кредитних організацій

Кредитні установи поділяються за такими критеріями:[5]

- за формою власності — на державні та приватні;
- за формою організації — на такі, що мають власну справу (один власник), товариство (власники — партнери), корпорацію (є юридичною особою, капітал якої відокремлений від капіталу власників);
- за виконуваними операціями — на універсальні та спеціалізовані (лізингові, страхові компанії та ін.);
- за територією діяльності — на міжнародні (МВФ, МБРР, Європейський фонд розвитку), регіональні та національні (пов'язані з національною кредитною системою, що сприяє розвитку державних кредитних інститутів);
- за суттю та виконуваними функціями у кредитній системі — на національні (центральні), комерційні банки, спеціальні фінансово-кредитні інститути.

Сучасний комерційний банк виконує близько ста взаємопов'язаних операцій і послуг. Банки оперують здебільшого чужим капіталом, тому масштаби кредитування та інвестування банківських коштів залежать від спроможності кредитної установи залучити вільний грошовий капітал і заощадження. Водночас із розвитком банківської системи залежність активних операцій від пасивних послаблюється внаслідок розширення практики створення фіктивних депозитів при кредитуванні клієнтів. У такому разі пасивні операції виникають на базі активних. Однак цей процес має недоліки, зумовлені як структурою операцій комерційних банків, їх ліквідністю, так і станом господарської кон'юнктури, фазою економічного циклу. Порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності власний капітал комерційного банку має невелику питому вагу в сукупному капіталі (його використовують для страхування інтересів вкладників). У всіх країнах світу значення показника капітал/активи, який регулюється державою, коливається в межах 0,04—0,08.

Крім загального зв'язку активів і пасивів існує залежність між окремими видами операцій. Конкуренція між банками змушує їх боротися за клієнта через

запровадження нових форм обслуговування, надання супутніх послуг (навіть безкоштовно). Відкриття поточного рахунку супроводжується виконанням операцій з розрахунку і безготівкового перерахування коштів, видавання короткострокових кредитів (у вигляді овердрафту), використання кредитних карток, автоматів для одержання або внесення грошей у неробочі години.[2]

Регулярні кредитні зв'язки між банком і позичальником спонукають банк інвестувати капітал клієнта в цінні папери, виконувати для нього комісійні та посередницькі операції, приймати його майно в управління на довірчій основі, здійснювати розрахунки. Банк, надаючи додаткові послуги, залучає і дрібних вкладників, які звичайно мають переважне право одержувати або пролонговувати кредит

Крім банків до кредитної системи входять спеціальні фінансово-кредитні інститути (ФКІ). У країнах з розвиненими ринковими відносинами небанківськими ФКІ є пенсійні фонди, страхові, лізингові, інвестиційні, фінансові компанії. В Україні до небанківських кредитних установ належать каси взаємодопомоги, ломбарди, пенсійний фонд, органи державного та акціонерного страхування.[8]

Каса взаємодопомоги — це громадська кредитна установа, яка створюється на добровільних засадах і акумулює кошти громадян для надання їм матеріальної допомоги. Каси створюються при профспілкових організаціях працівників і службовців — для членів профспілки, у колгоспах — для колгоспників, у відділах соціального забезпечення — для пенсіонерів.

Управління касою взаємодопомоги здійснюється загальними зборами 17 членів і обраним на них правлінням. Члени каси сплачують вступні та щомісячні членські внески у встановлених розмірах.

Кошти каси взаємодопомоги формуються за рахунок вступних і членських внесків, пені за несвоєчасне повернення довгострокових позик, дотацій профспілкових органів та інших грошових надходжень. За рахунок цих коштів надаються довго- (до шести, в окремих випадках — до 10 міс.) та короткострокові (до чергового одержання заробітної плати) позики. Граничні

розміри позик встановлюються правлінням каси, зокрема довгострокових — залежно від суми внесків, нагромаджених членами каси.[15]

Позики надаються без стягнення відсотків за їх використання. У разі несвоечасного повернення позики стягується пеня у розмірі 1 % суми залишку боргу за кожний прострочений місяць. Тому, хто вибуває з членів каси, повертають його членські внески з відрахуванням його заборгованості з позики.

Ломбарди — це компанії, що мають кооперативну форму організації. Їх капітал створюється за рахунок страхових платежів окремих осіб. Кожний застрахований згідно з правилами організації компанії стає її співвласником. Тарифи взаємних компаній вищі, ніж акціонерних. Капітал цих компаній створюється за рахунок продажу полісів, які дають право на участь у прибутках. Кожний застрахований вносить страхові платежі залежно від передбачуваної суми збитків компанії. Якщо внаслідок страхових операцій у компанії залишається прибуток, він розподіляється між її членами або спрямовується на рахунок майбутніх платежів чи збільшення страхової суми.[1]

Ломбарди — це також кредитні установи, які надають грошові позики під заставу рухомого майна.

Пенсійні фонди у західних країнах створюються приватними і державними корпораціями, фірмами та підприємствами для виплат пенсій і допомоги робітникам і службовцям. Кошти цих фондів створюються за рахунок внесків робітників, службовців, підприємств, а також прибутків від інвестицій пенсійних фондів.[7]

На відміну від загальнодержавної системи соціального страхування, що ґрунтується на стандартних умовах, система забезпечення робітників та службовців з пенсійних фондів підприємств дає можливість встановлювати особливі умови, зокрема інший пенсійний вік, систему внесків, що враховує при нарахуванні пенсії весь заробіток, а не його частину. Пенсія може обчислюватися на основі суми заробітку за кілька місяців перед виходом на пенсію або залежно від стажу роботи.

У пенсійних фондах акумулюються досить великі кошти, які інвестуються переважно в акції приватних компаній як на національному, так і на

міжнародних ринках позичкових капіталів. Пенсійні фонди є самостійною ланкою західної кредитної системи. Уряд заохочує розвиток пенсійних фондів, тому що частина їх резервів розміщується в коротко- і довгострокові державні цінні папери.

Страховання здійснюється державними страховими комерційними організаціями, акціонерними страховими товариствами, страховими кооперативами, спільними страховими організаціями за участю іноземних страхових фірм. Діють також органи державного страхового нагляду.

Існує майнове і особисте страхування. Страхування здійснюють у двох формах — обов'язковій та добровільній. Майнове страхування розрізняють залежно від категорії страховиків, а також за видами застрахованого майна — страхування будівель та споруд, сільськогосподарських культур і тварин, засобів автотранспорту і рибальських суден, домашнього майна тощо.

Особисте страхування поділяється на страхування життя, яке включає змішане страхування, страхування дітей, шлюбне страхування, страхування пенсій, страхування на випадок смерті або втрати працездатності (довічне і на певний строк), страхування від нещасних випадків, в якому розрізняють особисте страхування за рахунок підприємств і організацій, страхування пасажирів.

Кошти страхових організацій складаються із статутного фонду, поточних надходжень із страхових операцій і фондів спеціального призначення.

Наприклад, в Україні у міру розвитку ринкових відносин виникають нові форми страхування, альтернативні державному. За аналогією із західними державами утворюються акціонерні та взаємні страхові компанії.[6]

Кошти акціонерної страхової організації формуються через об'єднання індивідуальних капіталів окремих підприємств, організацій та приватних осіб. Під час створення акціонерного товариства кожний акціонер повинен внести певну грошову суму. Участь окремого акціонера в акціонерній компанії виражається у володінні ним акціями, які дають право на одержання пропорційної частки доходу. Акціонерні компанії на відміну від взаємних застосовують тверді тарифи.

Взаємні страхові компанії займаються купівлею устаткування, машин, транспортних засобів, дорогих споруд виробничого призначення і наданням їх в оренду з правом подальшого викупу.

Інвестиційні компанії — різновид фінансово-кредитних інститутів, поширених у західних країнах. Їх капітал створюється на акціонерній (пайовій) основі внаслідок акумулювання коштів приватних інвесторів за допомогою емісії власних цінних паперів (зобов'язань). Сформований капітал вкладається в акції та облігації підприємств у своїй країні та за кордоном. Отже, інвестиційні компанії є посередниками між позичальником та індивідуальним інвестором. Вони купують, зберігають і продають цінні папери з метою одержання прибутку на вкладений капітал.

Доходи, одержані у вигляді процентів і дивідендів, окрім адміністративно-господарських витрат, формують прибуток інвестиційних компаній, який розподіляється серед акціонерів (пайовиків). Прибуток, одержаний від підвищення біржового курсу цінних паперів, зараховується у резерв.[2]

Залежно від методу формування пасивів інвестиційні компанії поділяються на дві основні групи — закритого і відкритого типу. Перші мають фіксований акціонерний капітал, їх акції котируються на ринку і не підлягають погашенню до моменту ліквідації компанії. Другим властивий капітал, що постійно змінюється, тобто їх акції (паї) вільно продаються та купуються учасниками компаній за цінами, які відповідають поточній ринковій вартості активів інвестиційної компанії. До продажною ціни такої акції (паю) входить додаткова надбавка, як правило, у розмірі 6—9 %.

Інвестиційні компанії можуть користуватися в обмежених розмірах позичковими коштами. Компанії відкритого типу мають право тільки залучати банківський кредит, а закритого типу — випускати також облігаційні позики.

З розвитком ринкових відносин інвестиційні компанії створюються в Україні.[19]

Фінансові компанії — це фінансово-кредитні установи, які спеціалізуються на кредитуванні окремих галузей або наданні певних видів кредитів

(споживчого, інвестиційного та ін.), здійсненні фінансових операцій. Вирізняють такі види фінансових компаній:

- з кредитування продажу в розстрочку споживчих товарів тривалого користування — надають позички не безпосередньо споживачам, а купують їх зобов'язання у роздрібних торговців і дилерів зі знижкою (як правило, 7—10 %);
- які займаються обслуговуванням систем комерційного кредиту — надають аванси фірмам, що відвантажують товар, одержуючи при цьому право вимоги щодо боржника (покупця);
- що надають дрібні позички індивідуальним позичальникам під високий (лихварський) процент.

Ресурси фінансових компаній формуються за рахунок строкових депозитів (як правило, 3—6 міс.). Вони акумулюють грошові кошти промислових і торговельних фірм, деяких фінансових установ і меншою мірою — населення. Фінансові компанії сплачують вкладникам вищі проценти, ніж комерційні банки.

Досвід функціонування спеціальних фінансово-кредитних установ деяких розвинених країн у такій специфічній сфері, як житло, доцільно використати в Україні для розв'язання житлової проблеми.[9]

У Франції діють товариства з питань житла за невисоку платню. З часів Другої світової війни вони володіють значною частиною соціального житла і здають його у найм. Проте зазначену діяльність не можна розглядати як фінансову.[8]

Найстарішим фінансовим закладом у Франції, що працює в цій галузі, є Банк кредитування нерухомості, заснований у 1857 р. для полегшення придбання землі фермерами. Ця установа фінансувала великі містобудівні операції часів Другої Імперії. У ХХ ст. банк, не втрачаючи значення в галузі нерухомості, здійснює іпотечне фінансування придбання і будівництва житла, а також рефінансування деяких довгострокових інвестицій (для розвитку рибальського, річкового та повітряного транспорту).

Починаючи з 50-х років Банк кредитування нерухомості почав розподіляти пільгові кредити на придбання власності середнім класом, причому товариства з питань житла за невисоку платню фінансували будівництво житла, що здавалось у найм, для широких соціальних верств населення. Це змусило Банк кредитування нерухомості розширити фінансування будівництва у співробітництві з банками, що надають додаткові короткострокові кредити.

Банк кредитування нерухомості зберігає монополію на надання кредитів для інвестування у житло.

Банк "Енен" (філіал Суецької фінансової компанії), Європейський іпотечний банк (філіал Взаємного страхового товариства МДДР), Банк будівництва та громадських робіт, який як основний акціонер має досвід у цьому секторі і крім фінансування будівельних підприємств фінансує придбання житла, традиційно орієнтуються у діяльності на фінансування житла і будівництва. До цієї групи належить також Кредитна спілка для будівництва (ПСВ), яка входить у Банківську компанію — велику приватну групу з питань спеціального кредитування.

У Німеччині діють ощадні каси з питань будівництва — "Баушпар-касен" — громадські або приватні заклади, що зберігають на пільгових умовах житлові заощадження з певним мінімальним терміном вкладання і надають кредити.

Крім того, у Німеччині налічується 27 приватних іпотечних банків — "Приватіпотекенбанкен", які надають довгострокові позики для фінансування будівництва та модернізації житла. Вони також надають кредити землям, містам, громадським організаціям, установам ЄЕС. Останніми роками цей вид діяльності істотно розширився.[8]

В Італії діють заклади з питань кредитування нерухомості та будівництва (автономні відділення кредитування нерухомості великих банків та ощадних кас БНЛ, Неаполітанський, Сицилійський, Сардинський банки та ін.), спеціальні організації для фінансування громадських робіт (автономні відділення великих фінансових закладів, які фінансують будівництво житла).

У США будівництво кредитують переважно ощадно-позичкові асоціації, взаємні ощадні банки та страхові компанії

ГЛАВА 2. СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ, ВЛАСНІ КОШТИ ТА ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ КРЕДИТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

2.1. Статутний капітал кредитної організації

ЦБР не пізніше трьох робочих днів з дня отримання від уповноваженого реєструючого органу інформації про внесення в єдиний державний реєстр юридичних осіб запису про кредитної організації повідомляє про це її засновників з вимогою провести в місячний термін оплату 100% оголошеного статутного капіталу кредитної організації та видає засновникам документ, підтверджує факт внесення запису про кредитної організації в Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України.

Несплата або неповна оплата статутного капіталу у встановлений термін є підставою для звернення ЦБР до суду з вимогою про ліквідацію кредитної організації.[6]

Для оплати статутного капіталу ЦБР відкриває у себе кореспондентський рахунок зареєстрованому банку, а при необхідності - і небанківської кредитної організації. Реквізити кореспондентського рахунку вказуються в повідомленні ЦБР про державну реєстрацію кредитної організації та видачу ліцензії на здійснення банківських операцій.

Мінімальний розмір статутного капіталу знову реєстрованого банку на день подання клопотання про державну реєстрацію та видачу ліцензії на здійснення банківських операцій встановлюється в сумі 300 млн грн. Мінімальний розмір статутного капіталу знову реєстрованої небанківської кредитної організації, яка вимагає вжиття отриманні ліцензії, що передбачає право на здійснення розрахунків за дорученням юридичних осіб, у тому числі банків-кореспондентів, по їхньому банківському рахунку, на день подачі клопотання про державну реєстрацію та видачу ліцензії на здійснення банківських операцій встановлюється в сумі 90 млн грн. Мінімальний розмір статутного капіталу знову реєстрованої небанківської кредитної організації, яка вимагає вжиття отриманні ліцензії для небанківських кредитних організацій, що мають право на здійснення переказів коштів без відкриття банківських

рахунків і пов'язаних з ними інших банківських операцій, одягни подачі клопотання про державну реєстрацію та видачу ліцензії на здійснення банківських операцій встановлюється в сумі 18 млн грн. Мінімальний розмір статутного капіталу знову реєстрованої небанківської кредитної організації, що не вимагає вжиття отриманні зазначених ліцензій, одягни подачі клопотання про державну реєстрацію та видачу ліцензії на здійснення банківських операцій встановлюється в сумі 18 млн грн.[4]

При пред'явленні документів, підтверджуючих оплату 100% оголошеного статутного капіталу кредитної організації, ЦБР у триденний строк видає кредитній організації ліцензію на здійснення банківських операцій.

Внеском до статутного капіталу кредитної організації можуть бути:

- Грошові кошти у валюті України;
- Грошові кошти в іноземній валюті;
- Належить засновнику кредитної організації на праві власності будинок (приміщення), завершене будівництвом (у тому числі включає вбудовані або прибудовані об'єкти), в якому може розташовуватися кредитна організація;
- Належить засновнику кредитної організації на праві власності майно у вигляді банкоматів і терміналів, що функціонують в автоматичному режимі і призначених для прийому готівки від клієнтів та її зберігання.

Майно у негрошовій формі, що вноситься в якості внеску до статутного капіталу кредитної організації, має бути оцінений і відображено в балансі кредитної організації у валюті України.

Внесок до статутного капіталу кредитної організації не може бути у вигляді майна, якщо право розпорядження цим майном обмежено відповідно до федеральними законами або укладеними раніше договорами.

Грошова оцінка майна в негрошовій формі, внесеного в якості внеску до статутного капіталу кредитної організації при її установі, затверджується загальними зборами засновників.

При оплаті додаткових акцій кредитної організації майном у негрошовій формі грошова оцінка такого майна проводиться радою директорів (спостережною радою) кредитної організації.[5]

Для формування статутного капіталу кредитної організації не можуть використовуватися кошти, а у випадках, встановлених федеральними законами, - інше майно.

Вартість майна в негрошовій формі, що направляється на оплату акцій (часток у статутному капіталі) створюваної шляхом заснування кредитної організації, не може перевищувати двадцяти відсотків ціни розміщення акцій (часток у статутному капіталі).[3]

2.2. Ліквідація кредитної організації

Україна вже кілька років як визнана США та ЄС країною з ринковою економікою. Ринкова економіка постійно містить в собі небезпеку, що полягає в циклічності розвитку промислового виробництва та/або фінансового сектору. Цикли підйому та спаду виробництва, а за ним й усіх інших сегментів економіки, звідси — і добробуту громадян, постійно змінювали, змінюють і будуть змінювати один одного. Кредитним спілкам, які є фінансовими установами найбільше наближеними до людей, слід постійно відчувати їхні потреби як у періоди підйому, так і під час спаду. Від цього залежить стабільна діяльність (чи взагалі сам факт існування) кредитної спілки, а також можливість нормального фінансового забезпечення членів кредитних спілок фінансовими послугами. [11]

Найпростіше пристосуватися до потреб громадян у конкретній ринковій ситуації можна за допомогою: розробки нових й адаптації існуючих фінансових продуктів до потреб споживачів фінансових послуг; проведення реструктуризації внутрішньої організаційної структури кредитної спілки. Однак в умовах фінансових криз, які періодично виникають у світовій економіці, кредитним спілкам слід бути готовими як до цивілізованих способів фінансового оздоровлення з боку регулюючих ринок органів державної влади, так і до самостійного рішення загальними зборами членів кредитних спілок щодо реорганізації (злиття, приєднання) чи взагалі припинення своєї діяльності спілкою. Саме таким аспектам приділено увагу в цьому матеріалі, підготовленому спільним проектом Кооперативної Асоціації Райффайзен (DGRV) і Німецького товариства технічного співробітництва (GTZ) «Підтримка фінансової діяльності на селі» за фінансування німецького[13]

2.3 Діяльність кредитних компаній на фінансовому ринку України

На фінансовому ринку України поряд з такими відомими його учасниками, як банки, діють і небанківські кредитні установи. В різноманітних класифікаціях кредитних установ, які наводяться в літературі, можна зустріти такі їх назви як «інші фінансово-кредитні інститути», спеціалізовані фінансово-кредитні установи, чи парабанки. Діяльність таких установ пов'язана з функціонуванням фінансового ринку, зокрема, кредитного ринку і виконанням його основного призначення як забезпечення оптимального перерозподілу обмежених фінансових ресурсів шляхом залучення у одних суб'єктів ринку вільних грошових коштів і надання їх у позику іншим. Їх діяльність, як і діяльність банків, забезпечує трансформацію термінів, розмірів грошових капіталів та відповідних їм ризиків. Тобто за своїм призначенням вони не відрізняються від банківських кредитних установ, і також виступають кредиторами на фінансовому ринку. [20]

Кредитні компанії – нове явище на фінансовому ринку України, оскільки початок їх створення пов'язаний з прийняттям Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» (далі-Закон).[1] В нормативно-правових документах, які регламентують діяльність кредитних компаній вони мають назву «кредитні установи». Використання терміну «кредитні компанії» в даній статті зумовлене необхідністю розмежування поняття «кредитні установи» – як сукупності усіх установ, що здійснюють кредитну діяльність, та поняття «кредитні установи» - як окремого виду небанківських кредитних установ. [16]

Розглядаючи питання правового статусу кредитних компаній варто зазначити наступні позиції. Кредитні компанії, як юридичні особи, створюються у будь-якій організаційно-правовій формі. Право на здійснення діяльності на фінансовому ринку вони отримують з набуттям статусу фінансової установи. Фінансові установи надають виключно фінансові послуги, а саме операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених

законодавством, - і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів. В Законі чітко окреслено перелік послуг, які віднесені до фінансових. Кредитна компанія надає такий вид фінансових послуг, який в Законі сформульований наступним чином: надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту.

Тобто, по-перше, кредитна компанія – це фінансова установа. До фінансових установ, які функціонують на ринку фінансових послуг України, окрім кредитних компаній належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

По-друге, кредитна компанія – це кредитна установа. Із сукупності фінансових установ виокремлюється такий вид, як кредитні установи, які відповідно до Закону мають право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик. До кредитних установ, окрім кредитних компаній, належать банки та кредитні спілки. Слід зазначити, що кредитна компанія може надавати фінансові кредити за рахунок, як власних коштів так і залучених. Однак, у разі надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів кредитна компанія має отримати відповідну ліцензію.[2]

Можна зробити висновок, що основним видом діяльності кредитної компанії є надання фінансових кредитів на власний ризик. Фінансовий кредит - це кошти, які надаються у позику юридичній або фізичній особі на визначений строк та під процент. Крім того, цей вид діяльності для кредитної компанії є не просто основним, а виключним. Виключність цього виду діяльності означає, що діяльність з надання фінансових кредитів за рахунок прямо або опосередковано залучених коштів має право здійснювати на підставі відповідної ліцензії лише кредитна установа, і така діяльність не може суміщатись з наданням будь-яких видів фінансових послуг. [3]

Кредитна компанія – небанківська кредитна установа, особливістю якої є те, що мобілізовані звичайним для інвестиційних посередників шляхом (через продаж своїх цінних паперів) кошти направляють у позички фізичним та юридичним особам для придбання товарів виробничого чи споживчого призначення. Такі компанії спеціалізуються на видачі кредитів населенню для роздрібної купівлі товарів народного споживання; на кредитуванні купівлі товарів певних видів у певних виробників чи торговельних компаній, меблів у магазинах конкретної торгової фірми тощо; на кредитуванні торговельних організацій під продаж ними товарів з відстрочкою платежу; на короткостроковому кредитуванні малого та середнього бізнесу та ін.

Кредити таких кредитних компаній переважно є короткостроковими і невеликими за розмірами. Тому активи їх досить диверсифіковані, що сприяє послабленню кредитних ризиків і захисту інтересів їх вкладників. Платіжне спрямування кредитів цих компаній сприяє прискоренню реалізації товарів та послуг, що позитивно впливає на економічне зростання. Тому послуги кредитних компаній користуються сталим попитом у країнах з розвиненими ринковими економіками. Там ці компанії активно конкурують із банками, особливо у сфері споживчого кредиту. Одним із найперспективніших напрямів кредитування, повинно стати кредитування малого та середнього бізнесу. На жаль, фахівцям з питань небанківської фінансової підтримки бракує і досвіду, і володіння сучасними технологіями кредитування малого і середнього бізнесу. І новий поштовх для розвитку кредитного руху має надати уніфікована державна політика підтримки небанківських фінансових установ та система навчання фахівців кредитних установ. Однак крім процедур і технологій кредитним установам необхідні самперед довгострокові й дешеві фінансові ресурси, для чого необхідно залучати їх до реалізації програм державного цільового мікрокредитування малого і середнього бізнесу, програм міжнародних фінансових організацій та програм НБУ в режимі рефінансування та цільових кредитів комерційних банків. [4]

Небанківські кредитні установи функціонують в сегменті ринку позичкових ресурсів, який часто не цікавить банки, тому такі установи є не

стільки конкурентами банкам, а наслідком послідовного розвитку інфраструктури забезпечення підприємств фінансовими ресурсами. Хотілося б відзначити, які спільні риси мають небанківські кредитні з банками:[4]

- функціонують у тому самому секторі грошового ринку, що й банки, у секторі опосередкованого фінансування;

- формуючи свої ресурси (пасиви), вони випускають, подібно до банків, боргові зобов'язання, які менш ліквідні, ніж зобов'язання банків, проте теж можуть реалізовуватися на ринку як додатковий фінансовий інструмент;

- розміщуючи свої ресурси в дохідні активи, вони купують боргові зобов'язання, створюючи, подібно до банків, власні вимоги до інших економічних суб'єктів, хоч ці вимоги менш ліквідні і більш ризиковані, ніж активи банків.

- діяльність їх щодо створення зобов'язань і вимог ґрунтується на тих самих засадах, що й банків: їх зобов'язання менші за розмірами, більш ліквідні та коротші за термінами, ніж власні вимоги, внаслідок чого їх платежі за зобов'язаннями менші, ніж надходження за вимогами, що створює базу для прибуткової діяльності. Перетворюючи одні зобов'язання в інші, вони, як і банки, забезпечують трансформацію руху грошового капіталу на ринку - трансформацію строкову, обсягову і просторову, а також трансформацію ризиків шляхом диверсифікації.

Разом з тим посередницька діяльність небанківських фінансово-кредитних установ істотно відрізняється від банківської діяльності:

- вона не пов'язана з тими операціями, які визнані як базові банківські. Якщо законодавство окремих країн і дозволяє виконувати подібні операції окремим з таких установ, то рано чи пізно останні підпадають під вимоги банківського законодавства і набувають статусу банків;

- вона не зачіпає процесу створення депозитів і не впливає на динаміку пропозиції грошей, а отже немає потреби контролювати їх діяльність так само ретельно, як банківську, насамперед поширюючи на

них вимоги обов'язкового резервування. Тому законодавство всіх країн дає їм інший статус, ніж банкам;

- вона є вузько спеціалізованою, здійснюють обслуговування лише окремої ланки суспільства;

- діяльність банків регулюється НБУ, а небанківських кредитних установ - Держфінпослуг.

Небанківські кредитні установи окрім того що відрізняються від банківських установ також різняться між собою. Порівняємо кредитні компанії з іншими небанківськими кредитними установами, а саме кредитними спілками і ломбардами.

Кредитна спілка, на відміну від кредитної компанії, є неприбутковою організацією, заснованою фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки. [4]

Кредитна компанія має право надавати фінансові послуги будь-яким особам, як фізичним так і юридичним, які відповідають необхідним вимогам, а кредитна спілка лише членам кредитної спілки, які є фізичними особами і підпадають під поле членства, визначене в статуті кредитної спілки.

Статутний капітал кредитної компанії формується за рахунок вступних внесків її засновників. Пайовий капітал кредитної спілки накопичується шляхом приймання обов'язкових та додаткових пайових членських внесків. Крім того формується резервний та додатковий капітал.

Додаткове залучення ресурсів понад сформований власний капітал, відбувається по різному. Так, кредитної спілкою активно залучаються внески (вклади) на депозитні рахунки від членів кредитної спілки, в межах встановлених нормативів, щодо зобов'язань. Кредитна компанія ж має певні обмеження, щодо використання такого фінансового інструменту, як депозит, для залучення заощаджень населення з метою формування ресурсної бази, на відміну від банків і кредитних спілок. Це обмеження виникло в результаті прийняття Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Положення про

встановлення обмежень на суміщення діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг», на яке вже було посилення. В ньому зазначено, що діяльність з прямого або опосередкованого залучення фінансових активів від фізичних осіб з зобов'язанням щодо наступного їх повернення (а це і є депозитна діяльність) не може суміщатись з наданням будь-яких фінансових послуг. Таким чином, заощадження населення не можуть бути активно використані в якості джерела інвестиційних ресурсів.

Банки і кредитні спілки, які теж є кредитними установами не підпадають під дію цього обмеження оскільки їх право здійснювати такі види діяльності прямо встановлене законами України «Про банки та банківську діяльність» та «Про кредитні спілки».

Кредитні компанії мають можливість додатково розширювати свою ресурсну базу шляхом використання фінансових інструментів фондового ринку, а саме емісії цінних паперів та отримання банківських кредитів.

З метою порівняння кредитних компаній та ломбардів, варто навести визначення ломбарду. Ломбард - це фінансова установа, предметом діяльності якої є надання фінансових кредитів фізичним особам під заклад, а також зберігання речей. [5] На відміну від кредитної компанії, ломбард не здійснює кредитування юридичних осіб.

Кошти ломбардів формуються із внесків засновників, прибутку від його діяльності, виручки від реалізації заставленого майна. Вони можуть користуватися також банківським кредитом. Відносини між ломбардами та позичальниками оформляються спеціальними документами (ломбардними квитанціями), які мають статус угоди між сторонами, що дає підстави відносити ломбард до групи договірних фінансових посередників.

Спільним для всіх небанківських кредитних установ є те, що законодавчим регулятором їхньої діяльності виступає Держфінпослуг, всі вони мають дотримуватися певних правил і вимог при реєстрації фінансової установи та інше.

Основні відмінності небанківських кредитних установ від банків і між собою наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Основні відмінності кредитних компаній від банків, кредитних спілок та ломбардів

	Кредитні компанії	Банки	Кредитні спілки	Ломбарди
Видача фінансових кредитів	Так	Так	Так	Ні
Розмір СК (власний капітал) для реєстрації фінансової установи	1 млн. грн. (власний капітал)	10 млн. євро	Не має	У відповідності до Закону «Про господарські товариства»
Використання застави для зниження ризику	Так	Так	Так	Так (зберігання у заставоутримувача)
Кредитування фізичних осіб	Так	Так	Так	Так
Кредитування юридичних осіб	Так	Так	Немає	Немає
Формування резервів під ризику	Так (що кварт.)	Так (щомісячно)	Так (що кварт.)	Так (щокварт.)
Наявність спеціальних вимог до приміщень, охорони і т.д.	Так (не жорсткі)	Так (жорсткі)	Так (не жорсткі)	Так (не жорсткі)
Наявність ПДВ по кред. операціям	Немає	Немає	Немає	Немає
Наявність податку на прибуток	Так	Так	Немає	Немає
Наявність нормативу адекватності капіталу	Так	Так	Немає	Немає
Витрати на одну кредитну операцію	Низькі	Високі	Низькі	Низькі
Вартість ресурсів, що залучаються	Висока	Низька	Дуже висока	Немає можливості

В умовах скорочення інвестиційних потоків, зниження з боку банків обсягів кредитування реального сектору економіки необхідно шукати нові шляхи для зростання інвестиційної активності. Сучасний інвестиційний клімат в Україні через низку причин не можна вважати сприятливим як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів. У зв'язку з цим заслуговує на увагу

питання підвищення ролі небанківських кредитних установ у розвитку вітчизняної економіки.

Сьогодні в Україні склалася ситуація, за якої небанківські кредитні установи, ще не відіграють тієї позитивної ролі в економіці, якої від них можна було б очікувати, їх участь у фінансовому посередництві та підтримці розвитку малого та середнього бізнесу практично непомітна. Сектор небанківських кредитних установ в економіці України на сьогодні надто малий. А кредитні компанії, які виступають об'єктом дослідження в цій статті, взагалі знаходяться на етапі свого становлення, тому оцінити їх вплив досить ще складно.

Однак в перспективі, діяльність небанківських кредитних установ, зокрема, кредитних компаній може відігравати вагомую роль у функціонування ринку фінансових послуг, оскільки вони є перспективними внутрішніми інвесторами, утворюють альтернативний банківському сектору сегмент, створюють альтернативні фінансові послуги, чим забезпечують розвиток конкурентного середовища на ринку кредитних ресурсів.

Актуальність цієї теми обумовлюється ще й тим фактом, що кредитні установи, а в подальшому «кредитні компанії», які регулюються Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг, є досить «молодими» фінансовими установами, їх діяльність розпочалась з 2003 року, коли було прийнято ряд нормативних документів щодо їх регулюють.[15]

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩЕ КРЕДИТНИХ УСТАНОВ

Кредитна спілка, перш ніж вступити в правовідносини з громадянином щодо прийняття на депозит його грошових коштів, вирішує питання про прийняття громадянина в члени спілки. Тільки будучи членом кредитної спілки, громадянин вносить свої грошові суми (вклади) на депозитний рахунок за договором на певний строк з виплатою відсотків.

Кредитні спілки є специфічним суб'єктом господарювання, який не є суб'єктом підприємництва. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не визначає будь-яких особливостей щодо провадження у справах про банкрутство кредитних спілок. Закон «Про кредитні спілки», оперуючи термінами і поняттями, що вживаються в законодавстві про банкрутство, не визначає зрозумілих алгоритмів діяльності кредитних спілок, контролюючих органів, вкладників тощо, відсилаючи їх до інших законів, що регулюють певні відносини. Незрозумілість законів - це одна із основних рис новітнього законодавства України.[2]

Правову поведінку кредитних спілок та їх вкладників, у разі неплатоспроможності кредитної спілки, можна визначити на підставі комплексного аналізу низки правових актів, які регулюють діяльність кредитних спілок і порядок надання фінансових послуг в Україні. Результати дослідження приводять нас до висновку, що діюча кредитна спілка не є суб'єктом банкрутства.

Суб'єктом банкрутства кредитна спілка становиться лише у разі прийняття рішення про її ліквідацію при недостатності майна для задоволення вимог кредиторів. Такі висновки ґрунтуються на наступному.

По-перше, організаційні, правові та економічні засади створення та діяльності кредитних спілок, права та обов'язки членів кредитних спілок визначаються Законом України «Про кредитні спілки». Статтею 9 цього Закону

встановлено умови припинення діяльності кредитної спілки, в тому числі через процедури неспроможності.[5]

Наступного 3 ст.9 Закону «Про кредитні спілки» встановлено, що ліквідація кредитної спілки провадиться за поданням Уповноваженого органу, позовом членів або кредиторів кредитної спілки у разі неплатоспроможності кредитної спілки. Частиною 6 ст.9 Закону «Про кредитні спілки» визначено, що у разі недостатності вартості майна кредитної спілки, щодо якої прийнято рішення про ліквідацію, для задоволення вимог кредиторів, вона ліквідується в порядку, передбаченому законом про банкрутство.

Зазначені положення Закону «Про кредитні спілки» вказують на те, що кредитна спілка може бути суб'єктом банкрутства лише у разі прийняття рішення про її ліквідацію та при умові, що вартості майна кредитної спілки не достатньо для задоволення вимог кредиторів.

По-друге, кредитна спілка як суб'єкт права - це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Відповідно до частин 7-8 ст.9 Закону «Про кредитні спілки» при ліквідації спілки залишок коштів резервного та додаткового капіталу після розрахунків із членами спілки та іншими кредиторами зараховується до Державного бюджету України. Після завершення процедури ліквідації кредитної спілки комісією складається ліквідаційний баланс, який передається Уповноваженому органу для затвердження та є підставою для виключення такої кредитної спілки з Державного реєстру.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» кредитні спілки є фінансовими установами. Фінансова установа - це юридична особа, виключним видом діяльності якої є надання фінансових послуг та яка внесена до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом.

Основними напрямками нагляду Уповноваженого органу відповідно до ст. 29 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» є додержання встановлених критеріїв та нормативів щодо: 1) ліквідності; 2) капіталу та платоспроможності; 3) прибутковості; 4) якості активів та ризиковості операцій; 5) якості систем управління та управлінського персоналу; 6) додержання правил надання фінансових послуг.[12]

Згідно зі ст. 46 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» Уповноважений орган має право призначити тимчасову адміністрацію фінансової установи, діяльність якої ліцензується Уповноваженим органом, у разі: 1) систематичних порушень фінансовою установою законних вимог Уповноваженого органу; 2) якщо фінансова установа протягом 30 робочих днів не виконує 10 і більше відсотків своїх прострочених зобов'язань, та у інших випадках.

Тимчасова адміністрація очолюється керівником, який призначається Уповноваженим органом. Строк повноважень тимчасової адміністрації не може перевищувати одного року з дня її призначення.

До участі у тимчасовій адміністрації згідно з ч.2 ст. 47 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» допускаються лише особи, які мають сертифікат Уповноваженого органу на право здійснення тимчасової адміністрації фінансової установи, високі професійні та моральні якості, бездоганну ділову репутацію, економічну чи юридичну освіту та досвід, необхідний для виконання функцій тимчасового адміністратора.[19]

Таким чином, відповідно до зазначених положень Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» у разі неплатоспроможності діючої кредитної спілки питання відновлення її платоспроможності відносяться до компетенції Уповноваженого органу та призначеної ним тимчасової адміністрації.

Отже, процедури відновлення платоспроможності, які передбачені Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не застосовуються до діючих кредитних спілок, які не

виконують своїх зобов'язань перед кредиторами. Арбітражний керуючий, який у справах про банкрутство діє на підставі ліцензії Міністерства економіки і, на її підставі, виконує обов'язки розпорядника майна та керуючого санацією не може бути призначений для здійснення цих повноважень щодо неплатоспроможної кредитної спілки.

По-третє, суб'єктом банкрутства відповідно до ч. 3 ст. 209 ГК України (банкрутом) може бути лише суб'єкт підприємницької діяльності.

Відповідно до ст. 42 ГК України підприємництво є видом господарської діяльності, яка здійснюється особою самостійно, ініціативно, систематично, на власний ризик з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.[5]

Одержання прибутку - це одне із основних завдань підприємництва. Оскільки кредитна спілка є неприбутковою організацією, то вона в період своєї господарської діяльності не є суб'єктом банкрутства.

У той же час, у разі припинення господарської діяльності і ліквідації кредитної спілки, з метою справедливого і пропорційного задоволення вимог кредиторів кредитної спілки, що ліквідується, кредитна спілка може стати суб'єктом банкрутства. Цей статус у неї виникає на підставі загальної норми права ч. 3 ст. 110 ЦК України, якою визначено, що якщо вартість майна юридичної особи є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, юридична особа ліквідується в порядку, встановленому законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом. Зазначеною нормою встановлено, що будь-яка юридична особа, незалежно від того, є вона прибутковою, неприбутковою, комерційною чи некомерційною, повинна ліквідуватися в порядку, встановленому законом про банкрутство. Статус кредитної спілки, що ліквідується, як суб'єкта банкрутства, також прямо передбачений ч.6 ст.9 Закону України «Про кредитні спілки», де вказано, що якщо вартість майна кредитної спілки є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, вона ліквідується в порядку, передбаченому законом про банкрутство.

Одним із суб'єктів звернення до господарського суду із заявою про банкрутство, таким чином, може бути ліквідатор (голова ліквідаційної комісії,

власник, уповноважений орган) відповідно до статей 7, 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».[1]

По-четверте, відповідно до ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» грошове зобов'язання - це зобов'язання боржника заплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового договору та на інших підставах, передбачених цивільним законодавством України. До складу грошових зобов'язань боржника не зараховуються зобов'язання перед засновниками (учасниками) боржника - юридичної особи, що виникли з такої участі.[1]

Грошові зобов'язання, що виникають у кредитній спілці перед особами, які довірили спілці свої грошові кошти (внески, вклади), хоча й ґрунтуються на цивільно-правових договорах (угодах), але відповідно до Закону ці правовідносини обов'язково пов'язані із членством цих громадян у спілці.

Згідно зі ст. 21 Закону України «Про кредитні спілки» кредитна спілка відповідно до свого статуту приймає вступні та обов'язкові пайові та інші внески від членів спілки, залучає на договірних умовах внески (вклади) своїх членів.[1]

Основними засадами діяльності кредитної спілки є принципи: самофінансування; добровільності вступу та свободи виходу з кредитної спілки; рівноправності членів кредитної спілки; самоврядування тощо. Відповідно до визначених засад ніхто не може бути примушений вступати до кредитної спілки, усі члени кредитної спілки мають рівні права, в тому числі у разі голосування на загальних зборах, незалежно від розміру пайового та інших внесків.

Таким чином, правове положення членів кредитної спілки, яке визначене законодавством, вказує, що грошове зобов'язання кредитної спілки з повернення внеску (вкладу) не може зараховуватися до складу грошового зобов'язання, яке дає право на звернення громадянина до господарського суду з заявою про визнання боржника-юридичної особи банкрутом, оскільки таке зобов'язання боржника виникло з участі (членства) громадянина в кредитній спілці (юридичній особі).

Очевидно, що вирішення питання повернення вкладів залежить від самих членів кредитної спілки, які повинні зібрати загальні збори, вирішити кадрові та інші статутні питання діяльності юридичної особи, учасниками якої вони є. Без наявності реального контролю над органами управління кредитної спілки, мабуть, не варто ставати її членом, тим більше - довіряти їй своє майно.[6]

Висновки

Отже, діяльність небанківських кредитних установ має відігравати вагомую роль у функціонування ринку фінансових послуг. Вони, здійснюючи операції з інвестування і залучення коштів зменшують для учасників ринку витрати і відповідні ризики від проведення операцій з фінансовими активами. Без фінансових посередників не можуть реалізовуватися всі переваги існування ринку фінансових послуг. Кредитні компанії перебувають на початковому етапі свого розвитку, здійснюють перші спроби віднайти власну нішу і закріпитись на кредитному ринку. Враховуючи кількість банків і кредитних спілок можна стверджувати, що конкуренція на кредитному ринку досить велика, тому кредитним компаніям треба чітко визначити сегмент ринку, на якому вони будуть надавати послуги з кредитування. На нашу думку, такими напрямками можуть бути кредитування малого та середнього бізнесу, так зване, мікрокредитування та кредитування населення. Адже малий і середній бізнес стали відігравати формоутворюючу роль в ринкових відносинах вже на сучасних етапах індустріального й постіндустріального розвитку економічних систем.

Проведене дослідження показало, що проблемні аспекти стосовно організаційно-правового характеру функціонування кредитних спілок можна вирішити шляхом вдосконалення законодавчої та нормативної бази щодо регулювання діяльності фінансово-кредитних кооперативних установ, а також розробки заходів стосовно конкурентоспроможності кредитних спілок. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є вивчення особливостей здійснення кредитними спілками основних пасивних і активних операцій в умовах спеціалізованого фінансового посередництва та визначення їхнього впливу на формування інформаційної системи для цілей управління

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www. rada/ gov. ua](http://www.rada.gov.ua).
2. Закон України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” від 12.07.2001 № 2664-III.
3. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 № 2908-III (остання редакція від 29.01.2006).
4. Закон України «Про ломбарди і ломбардну діяльність» № 3433 від 03.12.2008.
5. Концепція розвитку системи кредитної кооперації України, затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.06.2006 р., № 321-р // Україна BUSINESS. – № 21- 22. – 2006. – С. 2.
6. Огляд ринків фінансових послуг та підсумки діяльності небанківських фінансових установ, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснюється Держфінпослуг, за 2010 рік // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/742.html>.
7. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 № 2908-III (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. rada/ gov. ua](http://www.rada.gov.ua).
8. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг Закон України від 12 липня 2001 № 2664-III [Електронний ресурс] – Режим доступу : [www. rada/ gov. ua](http://www.rada.gov.ua).
9. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Ліцензійних умов провадження діяльності з надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів кредитними установами» від 18.10.2005 N 4802 (із змінами та доповненнями).
10. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Положення про встановлення обмежень на суміщення діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг від 27.07.2004 № 933/9532.
11. Свердел М. О. Небанківські фінансові установи на фінансовому ринку України / М. О. Свердел // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С. 145-147

12. Цивільний кодекс України : Постанова ВРУ № 435-IV від 16.01.2003 р. наступними змінами і доповненнями // ВВР . – 2003 – № 40-44 – С. 356 .
13. Свердел М.О. Небанківські фінансові установи на фінансовому ринку України // Фінанси України (укр.).- 2003.- № 2.
14. Слав'юк Р. А. Кооперативні кредитні установи у фінансовому забезпеченні розвитку аграрного бізнесу//Фінанси України.– 2002.
15. Співак Л., Каракулова І. Функціонування та взаємодія банків і небанківських фінансових інститутів в Україні // Вісник Національного банку України (укр.).- 2006.- № 7.
16. Страхування : підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С. Осадець. – 2-ге вид. [перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2002.
17. Тэпман Л.Н. Риски в экономике : учебн. пособие [для вузов] / под ред. проф. В.А. Швандара. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003.
18. Хоменко О. О. Кредитні спілки – важлива складова економіки України // Економіка. Фінанси. Право.– 2007.– № 5.
19. www.dfr.gov.ua – офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.